Εἰς τὰς ἡμέρας μας ὁ Dilthey διὰ τοῦ ἔργου του «Εἰσαγωγὴ εἰς τὰς Πνευματικὰς Ἐπιστήμας» διέκρινεν ἐπιστήμας ἑρμηνευούσας τὰ φαινόμενα καὶ ἐπιστήμας κατανοούσας τὰ φαινόμενα (erklärende und verstehende Wissenschaften). *Ἑρμηνεύουσαι* εἶναι, λέγει, αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, αἵτινες ζητοῦν νὰ ἀνευρίσκουν τὰ μέλη τῆς αἰτιώδους σειρᾶς τὰ προκαλοῦντα ἓν φαινόμενον, ὡς καὶ τὸν ποσοτικὸν τρόπον συνδέσεώς των. *Κατανοοῦσαι* εἶναι αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι, αἵτινες ἐξετάζουσαι μίαν πνευματικὴν ἐκδήλωσιν, ἓν ἔργον τέχνης, μίαν ἱστορικὴν πρᾶξιν προσπαθοῦν νὰ ἀνεύρουν τὸ βίωμα ἐξ οὗ ἐπήγασεν ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις, νὰ ἀναπαραγάγουν τὰς συγκινήσεις, τὰς ὁποίας ᾐσθάνθη ὁ δημιουργός της καὶ νὰ συλλάβουν οὕτω τὴν ἐσωτερικὴν σκοπιμότητά της (1). Ἐντεῦθεν αἱ ἐπιστῆμαι αὗται ἀπεκλήθησαν καὶ ἐπιστῆμαι τῶν σκοπῶν (Zweckwissenschaften).

Ἡ ἐπιστημονικὴ πρᾶξις ὅμως βαθμηδὸν ἀνέπτυξεν ἐπιστήμας ἀνεξαρτήτους, μὴ περιλαμβανομένας εἰς τὰ σχήματα ταῦτα. Ἡ Ἰατρικὴ καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῆς κλάδοι, ἡ Φυσιολογία καὶ ἡ Βιολογία ἀνεγνωρίσθησαν, ὅτι ἔχουν ἰδιάζοντα γνωρίσματα μὴ συμπίπτοντα μὲ τὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας περιελαμβάνοντο.

Τὸ πλῆθος τῶν διαμορφωθεισῶν ἐπιστημῶν δύναται νὰ καταταχθῇ ἀναλόγως τοῦ εἴδους γνώσεως καὶ τῶν κατηγοριῶν καὶ ἀρχῶν ποὺ τὰς διέπουν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω προεκτεθέντων φρονοῦμεν, ὅτι μία διαίρεσις δέον νὰ περιλάβῃ ὡς εἴδη ἐπιστημῶν τὰς Μαθηματικάς, τὰς Φυσικάς, τὰς Βιολογικάς, τὰς Πνευματικὰς καὶ τὴν Φιλοσοφίαν.

I. *Αἱ Μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι*, περιλαμβάνουσαι τὰ Καθαρὰ Μαθηματικὰ μὲ τὴν Ἀριθμητικὴν καὶ τὴν Ἀνάλυσιν, τὰ Συγκεκριμένα Μαθηματικὰ μὲ τὴν Γεωμετρίαν καὶ τὴν Μηχανικὴν καὶ τὰ Ἐφηρμοσμένα Μαθηματικά, ἐρευνοῦν τὰ ποσὰ καὶ τὰ μεγέθη τὰ ὑποκείμενα εἰς μέτρησιν, ὅπως εἶναι ὁ χῶρος καὶ ἡ κίνησις ἐν συναρτήσει πρὸς τὸν χρόνον. Αὗται ὅμως δὲν ἐρευνοῦν μόνον ἐμπειρικὰ μεγέθη, ἀλλὰ τὴν ποσότητα καὶ τὸν ἀριθμὸν καθ' ἑαυτά, μὲ τὰς σχέσεις των, τοὺς συνδυασμοὺς καὶ μετατροπάς των, ἐκφραζομένας οὐχὶ δι' ἀριθμητικῶν ψηφίων, ἀλλὰ διὰ συμβόλων, ἀνεξαρτήτως τῆς συγκεκριμένης τιτῆς τῶν τελευταίων.

---

(1) Dilthey W., Einleitung in die Geisteswissenschaften, 2e Aufl. Berlin 1923, S. 4.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ἀφῃρημένως ἐργαζόμεναι αἱ Μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι ἐκκινοῦν ἐξ ὀλίγων ἀρχῶν καὶ ἀξιωμάτων, ἀπὸ τῶν ὁποίων διὰ συλλογισμῶν δημιουργοῦν τὸ οἰκοδόμημά των. Αὗται δέχονται σιωπηρῶς, ὅτι τὰ συμπεράσματα καὶ αἱ σχέσεις ποὺ ἀνευρίσκουν, ἔχουν πάντοτε ἐφαρμογὴν εἰς τὴν συγκεκριμένην πραγατικότητα. Τοῦτο συμβαίνει πράγματι, διότι, ὡς εἴδομεν, οἱ νόμοι τοῦ λογικοῦ μας εἶναι ἀντιστοίχως καὶ νόμοι τῶν πραγμάτων, ὀντολογικοὶ νόμοι.

Ἡ γνῶσις τῶν συμβόλων εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀναπτυσσομένη διὰ τῶν Μαθηματικῶν ἐπιστημῶν. Αὗται διαμορφώνουν μίαν γλῶσσαν ἐκτάκτου βραχυλογίας καὶ ἀκριβείας πρὸς παράστασιν τῶν σχέσεων καὶ συναρτήσεων τῶν πραγμάτων καὶ φαινομένων. Ἡ ἁπλότης αὕτη ἐξεικονίσεως καὶ ὑποκατάστασις τῶν πραγμάτων διὰ τῶν συμβόλων πλὴν τῆς βραχυλογίας ὑποβοηθεῖ, ἵνα γίνωνται εὐκολώτερον ὁραταὶ σχέσεις καὶ συναρτήσεις μὴ διακρινόμεναι ἐκ πρώτης ὄψεως κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν πραγμάτων, λόγῳ τοῦ ἄλλου φόρτου γνωρισμάτων των πλὴν τοῦ τῆς ἐκτάσεως καὶ ἀριθμοῦ.

II. *Αἱ Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι*, περιλαμβάνουσαι τὴν Φυσικήν, τὴν Χημείαν, τὴν Ἀστρονομίαν καὶ τὴν Γεωλογίαν, ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ φαινομένων τῆς ἀνοργάνου ὕλης. Τὰ περιγράφουν, τὰ ταξινομοῦν καὶ ἀναζητοῦν τὰς μεταξύ των σταθερὰς σχέσεις. Κατὰ τὴν περιγραφὴν χρησιμοποιοῦν τὴν ὑπὸ τῶν Μαθηματικῶν διαμορφωθεῖσαν γλῶσσαν. Ἵνα ἑρμηνεύσουν τὸ πλῆθος τῶν σχέσεων, διατυπώνουν ὑποθέσεις καὶ θεωρίας, τὰς ὁποίας ζητοῦν νὰ ἐπαληθεύσουν διὰ νέων παρατηρήσεων καὶ πειραμάτων. Δὲν ἐνδιαφέρονται τόσον *διατὶ* συμβαίνουν ὡρισμένα φαινόμενα, ἀλλὰ *πῶς* συμβαίνουν.

Αἱ Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι δὲν ἀρκοῦνται ἁπλῶς νὰ καταγράφουν παρατηρήσεις καὶ νὰ συλλέγουν ἀντίγραφα τῶν πραγμάτων καὶ φαινομένων. Ἡ ἐπαφὴ τοῦ πνεύματός μας μὲ τὴν φύσιν δὲν γίνεται διὰ τῆς γυμνῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος. Ἡ γνώμη αὕτη παραγνωρίζει τὸν ρόλον τῆς νοήσεως ἐν σχέσει μὲ τὰ αἰσθητήρια κατὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν γνώσεων. Τὰ ἄμορφα δεδομένα τῆς ἐμπειρίας οὔτε τὸ θεμέλιον εἶναι, οὔτε ἡ ἀφετηρία τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. Εἶναι μόνον εὐκαιρίαι πρὸς ἐπιβεβαίωσιν μιᾶς σκέψεως περὶ σχέσεως τῶν φαινομένων μεταξύ των. Ἡ Φυσικὴ ἐπιστήμη δὲν εἶναι σωρὸς ἐμπειριῶν. Ὁ Poincaré ἔλεγε σχετικῶς, ὅτι κατασκευάζομεν τὴν ἐπιστήμην μὲ τὰ γεγονότα, ὅπως κατασκευάζομεν μίαν οἰκίαν μὲ τοὺς λί-

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΠΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΙΟΣ
Ε.Υ. Τ.Π.Κ.Τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

θους. Ὅμως μία συσσώρευσις γεγονότων δὲν εἶναι ἐπιστήμη, ὅπως καὶ εἷς σωρὸς λίθων δὲν εἶναι οἰκία. Οὐδεὶς φυσιοδίφης δέχεται παθητικῶς, ὅ,τι ἔρχεται ἔξωθεν. Ὅταν διὰ τοῦ πειράματος ἐρωτᾷ τὴν φύσιν διὰ τὰ μυστικά της, διετύπωσεν ἤδη θεωρίαν κατὰ τὴν διάρθρωσιν τοῦ πειράματος. Ἔπειτα ἐκ τοῦ πλήθους τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα ὑποπίπτουν εἰς τὰ αἰσθητήριά του *ἐκλέγει* μόνον ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τὸν ἐνδιαφέρουν. Ἡ ἰδέα, τὴν ὁποίαν ἔχει συλλάβει, τὸν ὁδηγεῖ τὶ νὰ ἐκλέξῃ. Ἐὰν δὲν τὴν εἶχε, δὲν θὰ διέκρινε τίποτε εἰς τὸ ρεῦμα καὶ τὴν ἀλληλοσυμπλοκὴν τῶν φαινομένων. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὁδηγοῦσα τὴν χεῖρα τοῦ πειραματιστοῦ εἰς τὸ νὰ κάμνῃ τροποποιήσεις εἰς τοὺς ὅρους τοῦ φαινομένου ποὺ ἐρευνᾷ. Ἡ ἰδέα αὕτη τίθεται ἀντιμέτωπος ἑαυτῆς. Ὁ ἐρευνητὴς προσπαθεῖ νὰ τὴν ἀποδείξῃ ὡς μὴ ὀρθήν. Ἐὰν ἀντιστῇ εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς προσπαθείας διασείσεώς της, τότε μόνον γίνεται ἀποδεκτή.

Μία ἄλλη προϋπόθεσις τῆς φυσικῆς γνώσεως, τὴν ὁποίαν φέρει ἐκ τῶν προτέρων τὸ πνεῦμα τοῦ ἐρευνητοῦ, εἶναι ἡ πίστις εἰς τὴν ὕπαρξιν νομοτελείας ἐν τῇ φύσει καὶ διαρκοῦς ἰσχύος ταύτης. Ἀπὸ τὴν ἔρευναν ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ περιπτώσεων διατυποῦται ἐπαγωγικῶς εἷς γενικὸς νόμος μὲ τὴν ἀξίωσιν, ὅτι οὗτος θὰ ἰσχύῃ καὶ διὰ τὰς μὴ ἐρευνηθείσας περιπτώσεις, ἐπίσης δὲ ὅτι θὰ ἰσχύῃ καὶ διὰ τὸ μέλλον· Ἡ ἀξίωσις αὕτη ἔχει τὴν ἐγγύησίν της εἰς τὴν πίστιν μας, ὅτι τάξις καὶ νόμος ὑπάρχει εἰς τὴν φύσιν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν διεσείσθη, ὡς ἐσφαλμένως ἐνομίσθη, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπροσδιοριστίας τοῦ Heisenberg, περὶ ἧς διελάβομεν. Ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ γίνεται διάκρισις μεταξὺ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δυνατότητος χρησιμοποιήσεως τῆς νομοτελείας κατὰ τὴν παρατήρησιν μικροκοσμικῶν φαινομένων.

III. *Αἱ Βιολογικαὶ ἐπιστῆμαι* ἐξετάζουν τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἔμβια ὄντα. Ἐπὶ μέρους κλάδοι των εἶναι ἡ Φυτολογία ἡ περιγράφουσα καὶ ταξινομοῦσα τὰ φυτὰ ἀναλόγως τῆς ζωῆς των, ἡ Ζωολογία ἡ περιγράφουσα τὰ ζῷα, ἡ Ἀνατομία ἡ ἐρευνῶσα τὰ μέρη τοῦ σώματος τῶν ἐμβίων ὄντων, ἡ Φυσιολογία ἡ σπουδάζουσα τὰς ἐσωτερικὰς λειτουργίας τῶν ὀργανισμῶν, ἡ Γενετικὴ ἡ ἐξετάζουσα τὴν γένεσιν ἑκάστου ἐμβίου ὄντος καὶ τῶν ζωϊκῶν εἰδῶν ἐν γένει, ἡ Παθολογία ἡ ἐρευνῶσα τὰς νόσους τῶν ὀργανισμῶν, ἡ Θεραπευτικὴ ἡ ἐξετάζουσα τὰ τῆς θεραπείας τῶν νόσων.

Αἱ Βιολογικαὶ ἐπιστῆμαι παρέμενον ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν μόνον φυσικοχημικῶν θεωριῶν καὶ μεθόδων ἐρεύνης. Τοῦτο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΠΕΟΒΑΛΗΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΟΣ
Ε.Τ. Λιτης Κ.Θ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

συνέβη ἰδίᾳ μὲ τὴν Φυσιολογίαν, ἥτις, ἐπειδὴ ὡρισμέναι λειτουργίαι τοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς ἡ πέψις, ἡ ἀναπνοὴ καὶ ἡ κυκλοφορία, ἠρευνῶντο ἐπιτυχῶς μὲ φυσικοχημικὰς μεθόδους, ἐθεώρησεν, ὅτι ὁλόκληρος ἡ ζωὴ εἶναι ἓν περιπλοκώτερον φυσικοχημικὸν φαινόμενον. Τὰ ἔμβια ὅμως ὄντα ἐμφανίζουν βασικὰς ἐκδηλώσεις ὅλως διαφόρους καὶ ἀνυπάρκτους εἰς τὴν ἀνόργανον ὕλην. Ὁ σχηματισμός, ἡ ὁλοκλήρωσις τῆς μορφῆς (Ὀντογένεσις) καὶ ἡ διατήρησίς της κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς ὕλης, ὁ πολλαπλασιασμός των, ἡ αἴσθησις, τὰ ἔνστικτα ἑκάστου εἴδους καὶ ἡ κληρονομικότης ἰδιάζουν εἰς μόνην τὴν ζωήν. Ἡ διαδοχικὴ ἐμφάνισις ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας εἰδῶν ὁλονὲν πολυπλοκωτέρων (Φυλογένεσις) καὶ ἡ προσανατολισμένη εἰς τελειοτέρας μορφὰς ἐξέλιξις εἶναι ἐπίσης ἄλλο γνώρισμα τῆς ζωῆς.

Διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς εἰσάγονται νέαι ἐπιστημονικαὶ κατηγορίαι, ὅπως ἡ τοῦ ὀργανισμοῦ, τῆς ὁλότητος τῆς προϋπαρχούσης τῶν μερῶν, τῆς ἀντιστοίχου διαπλάσεως τῶν ὀργάνων ἄρρενος καὶ θήλεος, τῆς σκοπίμου δράσεως πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς τροφῆς καὶ τοῦ ἑτέρου φύλου, τῆς φροντίδος διὰ τὰ ἔκγονα, τῆς ἀποφυγῆς κινδύνου, τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ὀργανισμοῦ εἰς δηλητήρια καὶ μολύνσεις, τῆς ἀναπληρώσεως βλαβέντων ὀργάνων, τῆς ἐπουλώσεως τραυμάτων, τῆς ἀναπλάσεως κολοβωθέντων μερῶν.

Ὅλας αὐτὰς τὰς κατηγορίας ὁ ἐπιστήμων βιολόγος αἰσθάνεται a priori ἐν ἑαυτῷ, ὡς ζῶν ὄν καὶ αὐτός. Μὲ ταύτας ἑτοίμους, προϋποτιθεμένας ὡς αὐτονοήτους, μεταβαίνει εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ζωῆς, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν παραλείπεται βεβαίως ἡ φυσικοχημικὴ ἔρευνα ἡ μελετῶσα αἰτιωδῶς τὰ φαινόμενα. Ἡ τελευταία αὕτη ὅμως δὲν ἐπαρκεῖ μόνη. Ἀπαιτεῖται καὶ μία συνολικὴ κατανόησις τῆς ζωῆς καὶ τῶν σκοπίμων ἐκδηλώσεών της.

IV. *Αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι* κατὰ τὴν σειρὰν ἐμφανίσεως καὶ τὴν ὑπόθεσιν εἶναι αἱ ἑξῆς: *Ἡ Ἱστορία* ἐρευνᾶ τὸ παρελθὸν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐμφανιζομένη μὲ τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν Θουκυδίδην. *Ἡ Πολιτικὴ* σπουδάζει τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὰς μορφὰς διακυβερνήσεως τῶν Πολιτειῶν, ἀρχίζουσα μὲ τοὺς Σοφιστὰς καὶ τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην. *Ἡ Φιλολογία* ἀσχολεῖται μὲ τὰ δημιουργήματα τοῦ λόγου, θεμελειωθεῖσα ἤδη κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους. *Τὸ Δίκαιον* μελετᾷ τοὺς νόμους καὶ τοὺς θεσμοὺς τοὺς ρυθμίζοντας ὑποχρεωτικῶς τὰς σχέσεις ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα εἰς μίαν κοινωνίαν, διαμορφωθὲν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. *Ἡ Θεολογία* ἐξετάζει τὴν καθεστη-

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΙΟΣ
Ε.Υ.Α. της Κ.ΕΠ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

κυῖαν θρησκείαν, ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὸν Μεσαίωνα. *Ἡ Οἰκονομικὴ* ἐπιδίδεται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν διαχείρισίν των, ἀναπτυχθεῖσα ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν. *Ἡ Κοινωνιολογία* ἀφιεροῦται εἰς τὴν μελέτην τῶν φαινομένων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ἀρχίσασα κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. *Ἡ Ψυχολογία* μελετᾷ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ἀναπτυχθεῖσα ἰδίᾳ κατὰ τὸν 20ον αἰῶνα.

Ἕκαστος τῶν ἀνωτέρω κλάδων τῶν Πνευματικῶν ἐπιστημῶν ἐξειλίχθη βαθμηδόν, ὥστε νὰ διαχωρισθῇ εἰς ἄλλας ἐπὶ μέρους πνευματικὰς ἐπιστήμας. Ἡ Ἱστορία δὲν εἶναι μόνον πολιτικὴ ἱστορία ἀσχολουμένη μὲ πολιτικὰ γεγονότα καὶ πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ μελετᾷ λεπτομερῶς καὶ διακεκριμένως τὴν ἐξέλιξιν ἑκάστου κλάδου πολιτισμοῦ. Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθησαν παραλλήλως πρὸς τὴν Πολιτικὴν ἱστορίαν ἡ Ἱστορία τῆς τέχνης, ἡ Ἱστορία τοῦ δικαίου, ἡ Ἱστορία τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν (Ἐθολογία), ἡ Ἱστορία τῶν Θρησκευμάτων, ἡ Ἱστορία τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἡ Ἱστορία τῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ Φιλολογία ἀπὸ μελέτη τῶν δύο κλασσικῶν Φιλολογιῶν ηὐξήθη καὶ διεκρίθη εἰς ἐπὶ μέρους κλάδους μελετῶντας τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου ἑνὸς ἑκάστου ἔθνους. Ἀπὸ ταύτην ἐπίσης ἐχωρίσθη ἡ ἐν ἀρχῇ συνδεδεμένη Γλωσσολογία, ἀποβᾶσα ἀνεξάρτητος σπουδὴ τοῦ φαινομένου γλῶσσα μὲ ὅλας τὰς διαφοροποιήσεις ποὺ ἐμφανίζει μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ φυλῶν.

Ἡ Θεολογία περιέλαβεν ὑφ' ἑαυτὴν ὁλόκληρον τὸ φαινόμενον θρησκευτικότητος, ἀποβᾶσα Θρησκειολογία (Religionswissenschaft), ὑφ' ἣν περιλαμβάνεται ἡ Θεολογία τοῦ παραδεδομένου τύπου.

Ἡ Κοινωνιολογία ἀρχίσασα μὲ τὴν μελέτην τῆς ζωῆς τῶν ὁμάδων καὶ μαζῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς σχέσεων ἐπεξετάθη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λαῶν καὶ ἐθνῶν, δημιουργηθέντων σχετικῶν κλάδων. Ἡ Ψυχολογία τέλος ἀρξαμένη ὡς μελέτη τῶν γενικῶν ψυχικῶν φαινομένων διακλαδίζεται εἰς Ἀτομικὴν Ψυχολογίαν, Γενετικὴν Ψυχολογίαν, Ψυχολογίαν τῆς γυναικός, Ψυχολογίαν τῶν ἀνθρωπίνων τύπων, Ψυχολογίαν τῆς ἐργασίας.

Ἐγεννήθη τὸ ζήτημα κατὰ πόσον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ καθορισθῇ μία ἱεραρχία μεταξὺ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ἀνάλογος μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Comte προταθεῖσαν διὰ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἐν προκειμένῳ ὑπεστηρίχθη, ὅτι ἡ Ψυχολογία εἶναι δι' ὅλας τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας ὅ,τι εἶναι τὰ Μαθηματικὰ δι' ὅλας τὰς φυσικάς. Ἡ ἀναλογία ὅμως αὕτη δέον νὰ νοῆται μέ τινας περιορισμούς. Τὰ Μαθηματικὰ ἐμ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΕΟΛΑΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ. ΤΗΛ.Κ. ΤΟΙ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

φανίζουν ἑκάστην σχέσιν των ἰσχύουσαν ὁμοιομόρφως, εἴτε διὰ τὴν Χημείαν, εἴτε διὰ τὴν Ἀστρονομίαν, εἴτε διὰ τὴν Γεωλογίαν. Εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας ὅμως ἑκάστη ψυχικὴ ἐκδήλωσις λαμβάνει ἄλλην μορφὴν ἀναλόγως τοῦ ὅλου εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖον δυσκόλως δύναται νὰ νοηθῇ κεχωρισμένη. Ἔπειτα τὴν λειτουργίαν ταύτην τῆς Ψυχολογίας διαμφισβητεῖ ἡ σήμερον διαμορφουμένη Ἀξιολογία. Ὡς ἐμνημονεύσαμεν, αἱ ἄξίαι ἀποτελοῦσι τὴν κλεῖδα, ἥτις μᾶς βοηθεῖ, ἵνα κατανοήσωμεν τὴν κρίσιν τοῦ ἱστορικοῦ, τὰ συμπεράσματα τοῦ οἰκονομολόγου, τὴν ἐκτίμησιν τοῦ φιλολόγου, τὰς ἀντιλήψεις τοῦ νομικοῦ, τὰ μέτρα κρίσεως τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ θρησκειολόγου.

Ἐνταῦθα κυρίως πρόκειται περὶ συνυφάνσεως ἄκρως συνθέτων ψυχικῶν στοιχείων εἰς ἑνότητας, παρ' ἑκάστῃ τῶν ὁποίων ἄλλοτε τὸ ἓν καὶ ἄλλοτε τὸ ἄλλο παρέχουν τὴν κυρίαρχον φυσιογνωμίαν.

V. Ἡ *Φιλοσοφία*, συνάγουσα τὰ πορίσματα τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν εἰς μίαν ἀνωτέραν σύνθεσιν, περιλαμβάνει ὑφ' ἑαυτὴν ὁλόκληρον ὁμάδα ἐπιστημῶν, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦσιν οἱ ἑξῆς κλάδοι :

1. Ἡ *Ὀντολογία* ἐπιχειρεῖ διερεύνησιν τοῦ κοσμικοῦ Εἶναι καὶ Γίγνεσθαι εἰς τὰς γενικὰς ἐκφάνσεις των, τὴν φύσιν, τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν πολιτισμόν. Αὕτη ὡς *Φιλοσοφία τῆς φύσεως* ἐξετάζει ποία εἶναι ἡ ἐσχάτη κοσμικὴ οὐσία, ἐξ ἧς παράγονται τὰ ἐν τῷ σύμπαντι καὶ ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας συμβαίνοντα καὶ κατὰ πόσον ταῦτα λαμβάνουν χώραν τυχαίως, ὡς προϊόντα μηχανικῶν ἰσορροπήσεων καὶ τυφλῶν δυνάμεων, ἢ εἶναι ἔκφρασις τάξεως καὶ κανονικότητος. Τοῦτο δὲ πράττει ἐποπτεύουσα τὰ πορίσματα ὅλων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τῆς Ἀστρονομίας καὶ τῆς Γεωλογίας μέχρι τῆς Μικροφυσικῆς καὶ τῶν περὶ ὕλης, φωτός, ἠλεκτρισμοῦ καὶ περιοχῶν τοῦ δυναμικοῦ χώρου διακριβώσεων. Τὴν ζωὴν ἐπίσης ἐρευνᾷ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τῆς Παλαιοντολογίας, τῆς Συγκριτικῆς Μορφολογίας, τῆς Γενετικῆς καὶ τῆς Ψυχολογίας τῶν ζῴων, τῆς ἐρευνώσης τὸν κόσμον τῶν ἐνστίκτων. Ἡ *Φιλοσοφία τοῦ ἀνθρώπου* στηρίζεται τόσον εἰς τὰ παρὰ τῆς Ψυχολογίας διακριβούμενα, ὅσον καὶ εἰς τὰ πορίσματα τῆς Βιολογίας, Ἀνθρωπολογίας καὶ Ψυχοπαθολογίας. Ἡ *Φιλοσοφία τῆς Κοινωνίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ* στηρίζεται ὁμοίως ἐπὶ τῶν διακριβώσεων τῆς Κοινωνιολογίας, τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἐθνολογίας.

2. Ἡ *Ἀξιολογία* μελετᾷ τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν διὰ τῆς *Ἠθικῆς*, τὸ ὡραῖον καὶ τὸ ἄσχημον διὰ τῆς *Αἰσθητικῆς*, τὸ ἱερὸν καὶ τὸ βέβη-

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ε.Π. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Π. της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

λον διὰ τῆς *Φιλοσοφίας τῆς Θρησκείας*, χρησιμοποιοῦσα ὁμοίως ὅλον τὸ σχετικὸν ἐμπειρικὸν ὑλικὸν ὁθενδήποτε προσαγόμενον

3. Ἡ *Γνωσιολογία* σπουδάζει τοὺς τύπους τοῦ ὀρθῶς διανοεῖσθαι *(Λογική)*, τὰς μεθόδους ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης (Μεθοδολογία) καὶ τὴν πηγήν, τὴν οὐσίαν καὶ τὰ ὅρια τῆς γνώσεως (Γνωσιοθεωρία).

Ἡ διαίρεσις αὕτη τῶν ἐπιστημῶν καταδηλοῖ τὸ ἀσταθὲς τῆς βάσεως τῆς τόσον εὐρέως διαδεδομένης Καρτεσιανῆς Διαρχίας, τῆς ἀναφερομένης τόσον εἰς τὸ ὀντολογικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸ γνωσιολογικὸν πεδίον. Ἐπίσης δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ μνημονευθεῖσα ἐπάλληλος διάταξις μεταξὺ τῶν ὀντολογικῶν πεδίων ἡ καθορίζουσα καὶ τὴν σχέσιν τῶν εἰδῶν τῆς γνώσεως καταδηλοῖ, ὅτι μέθοδοι ἐρεύνης ἑκάστου ἐπιστημονικοῦ κλάδου εἶναι αἱ εἰς αὐτὸν ἰδιάζουσαι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖναι τῶν ἐπιστημῶν τῶν ὑπ' αὐτὸν εὑρισκομένων κατὰ τὴν ὡς ἄνω ταξινόμησιν. Αἱ Βιολογικαὶ ἐπιστῆμαι πλὴν τῶν ἰδικῶν των μεθόδων μεταχειρίζονται καὶ τὰς τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν, αἱ δὲ Πνευματικαὶ καὶ τὰς τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὰς τῆς Βιολογίας.

Ἡ διάκρισις τῶν εἰδῶν γνώσεως ἡ ἔχουσα ὀντολογικὸν θεμέλιον εἶναι ἐκείνη, ἥτις μᾶς παρέχει τὴν ὀρθὴν διαιρετικὴν βάσιν πρὸς διάκρισιν τῶν ἐπιστημῶν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΤΑΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΠΕΤΗΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις, ὡς κατέδειξαν τὰ προεκτεθέντα, δὲν ἀντιλαμβάνεται μόνον πράγματα, ἀλλὰ καὶ βιοῖ τμήματα ζωῆς, νοεῖ ἰδέας, ἐκτιμᾶ ἀξίας καὶ θεᾶται τὸν κόσμον ὡς ὅλον. Ἡ Λογοκρατία ἡ δεχομένη τὴν συλλογιστικὴν ἱκανότητα ὡς μόνον τρόπον γνώσεως εἶναι ἐξ ἴσου ἀνακριβής, ὅσον καὶ ἡ Ἐμπειριοκρατία ἡ δεχομένη τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων ὡς μόνον εἶδος γνώσεως. Ὁσάκις ἐπικρατεῖ εἴτε ἡ μία εἴτε ἡ ἄλλη, ἀναφαίνεται μία *γνωσιολογικὴ ἐλεφαντίασις*, ἥτις ἀπειλεῖ νὰ νεκρώσῃ καὶ ἐπικαλύψῃ τὰ ἄλλα εἴδη γνώσεως.

Ἂν διὰ τῆς λογικῆς γνώσεως μᾶς ἀποκαλύπτωνται αἱ μεταξὺ τῶν πραγμάτων σχέσεις, ποτὲ δὲν θὰ δυνηθῶμεν διὰ μόνης ταύτης νὰ ἀνεύρωμεν τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ἰδιάζον ποὺ ἔχει ἡ ζωή, ὁ ψυχικὸς βίος τῶν προσώπων, ἡ διάκρισις ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου, ἡ βίωσις τοῦ ὡραίου, ἡ ἐπαφή μας μὲ τὸ ἄπειρον καὶ ἡ ὡλοκληρωμένη θεώρησις τοῦ κόσμου. Βεβαίως καὶ ὅλα ταῦτα ἐξεικονίζονται δι' ἐννοιῶν, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὰ πράγματα. Ἡ ἐξεικόνισις ὅμως αὕτη εἶναι πτωχὴ καὶ ἀναιμικὴ ἀποδίδουσα μόνον τὸ ἐξωτερικὸν περίβλημα.

Ἡ *μέθεξις* εἰς τὰς ἄλλας μορφὰς γνώσεως ἔχει ἓν προσωπικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς τὴν ἀτομικὴν συμβολὴν ἑκάστου καὶ προσπάθειαν πρὸς κατάφασιν ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἀξίας ὑπὸ ἰδίαν του εὐθύνην. Ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι πρέπει νὰ δεχώμεθα τὸ κῦρος μόνον τῶν φυσικῶν ἢ λογικῶν ἀληθειῶν, ἐπειδὴ μόνον ταύτας δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν, γεννᾷ ὄχι μόνον στενότητα τοῦ πνευματικοῦ ὁρίζοντος, ἀλλὰ καὶ λιποταξίαν πρὸ τῆς εὐθύνης. Πάντοτε πᾶσα πρᾶξις ἀτομικὴ ἢ ὁμαδική, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἰδέα, ἠθική, καλλιτεχνική, θρησκευτική, εἶναι ἓν τόλμημα.

Βεβαίως ὑπάρχει μία ἐξωτερικὴ ἀξιολογικὴ τυποποίησις, διατηρουμένη διὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος καὶ τῆς δημιουργίας τῶν προηγουμένων γενεῶν (παραδόσεως). Τὸ πνεῦμα ὅμως τοῦτο, ἵνα καταστῇ ἐνεργόν, πρέπει νὰ ζωοποιηθῇ διὰ τῆς ἀτομικῆς συμβολῆς τοῦ παραλαμβάνοντος αὐτό. Ποτὲ δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀναγράψωμεν πλήρως

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΜΙΚΡΟΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΗΣΗ: ΠΡΟΦ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΡΟΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΦ. Υ. ΕΠΚ. τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

εἰς ἕνα πίνακα ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τοὺς ὁμοίους του, ὅπως ἀναγράφομεν εἰς τὸν πίνακα τοῦ Mendeleyeff τὰ χημικὰ στοιχεῖα ἀναλόγως τῆς μεταξύ των σχέσεως. Τὸ δημιουργικὸν πρόσωπον φέρει τὸν νόμον του ἐν ἑαυτῷ. Εἰς τὰ ἔργα του ἀναγινώσκομεν ἡμεῖς τοὺς νόμους ποὺ θέτει εἰς ἑκάστην περίπτωσιν.

Ἀλήθεια εἶναι ὄχι μόνον ἡ ἰδέα ποὺ συμφωνεῖ πρὸς τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδέα ποὺ καταδεικνύεται σύμμορφος πρὸς τὰς βαθυτέρας ἀπαιτήσεις τῆς συνειδήσεώς μας. Αἱ ἀπαιτήσεις ὅμως αὗται γίνονται ἀντιληπταὶ μὲ ἓν αἰσθητήριον διάφορον καὶ ἀμεσώτερον ἀπὸ τὰ σωματικά.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθωμεν τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἰδιαιτέρως τὴν νέαν γενεὰν ὄχι μόνον νὰ ἀποκτοῦν γνώσεις τῶν πραγμάτων, πῶς εἶναι καὶ πῶς συμβαίνουν, ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθάνωνται τὰς ἀξίας τῆς ζωῆς, ποῖαι εἶναι ἀνώτεραι καὶ ποῖαι κατώτεραι. Πρέπει νὰ γίνουν ἱκανοὶ ὄχι μόνον νὰ ἀπομνημονεύουν πότε καὶ πῶς ἔγινε μία ἡρωϊκὴ πρᾶξις, ἢ πῶς διετυπώθη μία ἠθικὴ ἀρχή, ποῖοι νόμοι διέπουν ὡρισμένα φυσικὰ φαινόμενα, ἀλλὰ νὰ «ζοῦν» τὴν σημασίαν ὅλων τούτων. Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται, ἐὰν τοὺς ὁμιλήσωμεν καὶ ἡμεῖς ὄχι μόνον μὲ τὴν λογικὴν καὶ μαθηματικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν γλῶσσαν τῆς βιώσεως τῆς σημασίας τῶν πράξεων καὶ τοῦ νοήματος νόμων καὶ ἀρχῶν. Πρέπει νὰ γίνουν ἱκανοί, ἵνα ἀνυψούμενοι ὑπεράνω τῆς λογοκοπίας αὐτοσυγκεντροῦνται πρὸς ἀκρόασιν τῆς ἐσωτερικῆς φωνῆς τῆς ψυχῆς των.

Ἡ κατηγορία τῶν *ἐκλεκτῶν* ἰδίᾳ, οἱ ὁποῖοι θὰ ζυμώσουν τὸ φύραμα τῶν μαζῶν πρέπει νὰ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἱκανὴ πρὸς τοῦτο. Πνευματικὴ καλλιέργεια δὲν εἶναι μόνον νὰ παραλαμβάνωμεν ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους νὰ διαμορφώνωμεν εἰς ἱκανοὺς φυσιοδίφας, τεχνικούς, οἰκονομολόγους, πολιτικούς, ἀλλ' ἡ μέριμνα νὰ τοὺς καθιστῶμεν ὅλα ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τελείους ἀνθρώπους. Τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἔζησεν ἡ γενεά μας μᾶς ὑποδεικνύουν τὴν σημασίαν τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης.

Ὁ Βάκων δημοσιεύων κατὰ τὸ 1620 τὸ Novum Organum ἐπετίθετο κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους τονίζων, ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ διαμόρφωσις τοῦ συλλογισμοῦ ὡς τοῦ κυριωτέρου ὀργάνου γνώσεως δὲν προήγαγε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, διότι ὁ τρόπος ποὺ ὑπεδείκνυε δὲν ἦτο ἐπαρκής. Ἐξεκίνει, λέγει, ἀπὸ γενικὰς ἀρχὰς πρὸς τὰς ὁποίας ἐζήτει νὰ συγκρίνῃ μερικώτερα φαινόμενα καὶ ἐτακτοποίει μὲν τὰς ὑπαρχούσας γνώσεις, δὲν μᾶς ὡδήγει ὅμως εἰς τὴν εὕρεσιν νέων. Διὰ τοῦτο εἰσηγήθη ὡς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΜΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ. Στη Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Νέον ὄργανον γνώσεως τὴν παρατήρησιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναγωγήν μας εἰς ἰδέας, αἵτινες νὰ ἐπαληθεύωνται κατόπιν διὰ νέων παρατηρήσεων, μακρὰν τῶν προκαταλήψεων ἐκ τῶν *εἰδώλων*.

Ἡ ἑλληνικὴ Φιλοσοφία κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς της εἶχε κηρύξει ὡς πρῶτον σκοπὸν τοῦ πνεύματος τὴν θεώρησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου. Ἐν προκειμένῳ δέον νὰ τονισθῇ, ὅτι, ἂν τὸ Δυτικὸν πνεῦμα ἐπὶ αἰῶνας ὅλους δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ προχωρήσῃ πέρα τῶν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας χαραχθεισῶν ὁδῶν, δὲν πρέπει νὰ αἰτιᾶται τὸν Ἀριστοτέλην διὰ τὴν συλλογιστικὴν τυποποίησιν ποὺ ἐδίδαξεν, ἀλλ' ἑαυτό.

Ἡ ἀπὸ τοῦ Βάκωνος σημειωθεῖσα στροφὴ πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἔσχε πράγματι θαυμασίας πρακτικὰς ἐπιτεύξεις. Ἐγέννησεν ὅμως καὶ τὴν μὴ ἰσόρροπον αὔξησιν τῆς γνώσεως. Εἰς τὸ 2ον βιβλίον τοῦ Novum Organum (κεφ. 2ον), ἵνα διασαφήσῃ ὁ Βάκων τὴν νέαν μέθοδον γνώσεως, φέρει ὡς παράδειγμα τὴν μελέτην τῆς θερμότητος. Ἐκεῖ ὑποδεικνύει, ὅτι, ἵνα τὴν γνωρίσωμεν, δέον νὰ παρατηρήσωμεν ὅλας τὰς συγκεκριμένας μορφὰς θερμότητος, ἀπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου καὶ τῶν μετεώρων, τοῦ κεραυνοῦ καὶ τῶν ἡφαιστείων, τῶν εὐφλέκτων ὑλῶν καὶ τῶν πεπυρακτωμένων σωμάτων, τῶν θερμῶν ὑγρῶν καὶ τῶν ἀτμῶν, μέχρι τῆς θερμοκρασίας τῶν ζώντων ὀργανισμῶν. Ἡ ὑποθήκη του συνέβαλε πράγματι νὰ γνωρίσωμεν τὴν οὐσίαν τῆς θερμότητος καὶ τὰς ἑνώσεις τοῦ ὀξυγόνου, ὡς καὶ τὰς καύσεις καὶ τὰς θερμίδας τῶν ὀργανισμῶν. Τὰς κτηθείσας γνώσεις ὅμως ἡ ἀνθρωπότης καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη ἐμφανίζεται ἀνεπαρκὴς να τὰς ἐντάξῃ πλήρως εἰς σκοποὺς χαρακτηριστικῶς ἀνθρωπίνους. Ἓν ἄγχος κατέχει τὴν ἐποχήν μας, μήπως ἡ κτηθεῖσα γνῶσις ἀντὶ τῆς προόδου ὁδηγήσῃ εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐκβαρβάρωσιν. Τὰ πράγματα ταῦτα δικαιοῦσι τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας κηρύττοντας τὴν ἐσωτερικὴν γνῶσιν ὡς πρώτην φιλοσοφίαν, τὴν δὲ τῶν πραγμάτων κατὰ πολὺ δευτέραν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Ε.Π. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΚΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Avenarius R., Kritik der reinen Erfahrung, Leipzig 1890.

Bauch B., Wahrheit, Wert und Wirklichkeit, Leipzig 1923.

Berggrav E., Ἡ ψυχικὴ πηγὴ τῆς Θρησκείας, μετάφ. Ν. Λούβαρι, Ἀθῆναι 1946.

Bergmann H., Untersuchungen zum Problem der Evidenz der inneren Wahrnehmung, Halle 1908.

Bergson H., Essai sur les données immediates de la conscience 25e édition, Paris 1928.

— Durré et simultaneité, 5e éd. Paris 1929.

— Introduction à la Metaphysique. Revue de Metaphysique et de Morale, Janvier 1903.

— L' intuition philosophique, Paris 1927.

— L' évolution créatrice, 32e éd. Paris 1928.

Βορέα Θ., Λογική, Ἀθῆναι 1932.

Brochard V., De l' erreur, 3e éd. Paris 1926.

Brugmanns C. H., Etwas über Wahrheit. Archiv für systematische Philosophie 1922.

Brunschwicg L., Les âges de l' intelligence, Paris 1934.

Burkamp W., Logik, Berlin 1932.

Carnap R., Abriss der Logistik, Vienna 1929.

— Philosophie and logical syntax, London 1935.

— Introduction to Semantics, New York 1942.

Cassirer E., Das Erkenntnisproblem in der Philosophie und Wissenschaft der Neuzeit, 3 Bde, 3e Aufl. Berlin 1920—22.

— Philosophie der Symbolischen Formen, 3 Bde 1922—1929.

Christiansen Br., Erkenntnistheorie und Psyhologie des Erkennens, Hanau 1902.

Cohen H., Logik der reinen Erkenntnis, 3e Aufl. Berlin 1922.

Delacroix H., Les grandes formes de la vie mentale, Paris 1934.

Dewey J., Πῶς σκεπτόμεθα, μεταφρ. Γ. Κατσαμᾶ, Ἀθῆναι 1930.

Dilthey W., Einleitung in die Geisteswissenschaften. Bd I, Leipzig 1923.

— Beiträge zur Lösung der Frage vom Ursprung unseren Glaubens an die Realität der Aussenwelt und seinen Recht. Sitzungsber. der kgl. Akad. d. Wissenschaften zu Berlin, XXXIV 1890.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ. ΤΗΣ ΚΑΙΠ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Drews A., Lehrbuch der Logik, Berlin 1928.
Driesch H., Ordnungslehre, Jena 1912.
— Wirklichkeitslehre, 2. Aufl. Leipzig 1930.
Dürr E., Erkenntnistheorie, Leipzig 1910.
Duprat G., Psychologie sociale, Paris 1920.
Erismann Th., Die Eigenart des Geistigen, Leipzig 1923.
Feigl H., Logical Empiricism, In Runes D., Twentieth Century Philosophy, New York 1947.
Gérard R., Les chemins divers de la connaissance, Paris 1945.
Geyser J., Ueber Wahrheit und Evidenz, Freiburg 1918.
— Erkenntnistheorie, Munster 1921.
Goblot E., La logique des jugements de valeur, Paris 1927.
— Traité de logique, 5e éd. Paris 1929.
Goedeke P., Wahrheit und Wert, Köln 1928.
Görland A., Prologik. Dialektik des kritischen Idealismus, Berlin 1930.
Gomperz H., Ueber Sinn und Sinngebilde, Verstehen und Erklären, Tübingen 1929.
Granet M. La pensée Chinoise, Paris 1934.
Gruenwald E., Das Problem der Sociologie des Wissens, Wien—Leipzig 1934.
Günther H. R. G., Das Problem des Sichselbstverstehen, Berlin 1934.
Hartmann Ed. von, Das Grundproblem der Erkenntnistheorie, 2e Aufl. Leipzig 1914.
— Kategorienlehre, 3 Bde 2e Aufl. Leipzig 1923.
Hartmann N., Grundzüge einer Metaphysik der Erkenntnis, 2e Aufl. Berlin und Leipzig 1925.
— Kategorienlehre, Berlin 1938.
Heuer W., Warum fragen die Menschen warum? 2e Aufl. Heidelberg 1929.
Hildebrand R., Geist, Halle 1925.
Höffding H., Der menschliche Gedanke, Leipzig 1911.
Hönigswald R., Grundfragen der Erkenntnistheorie, Tübingen 1931.
Hubert R., Le sens du réel, Paris 1925.
Husserl E., Die logischen Untersuchungen, 3e Aufl. 2 Bde, Halle 1925,
Θεοδωρακοπούλου Ι., Θεωρία τοῦ λόγου ἢ Γνωσεολογία, μέρος Α'. Ἀθῆναι 1928.
— Ἡ γνωσεολογία τοῦ Rickert ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Νεοκαντιανισμόν. Ἀθῆναι 1929.
Jaensch E., Die Eidetik, 3 Aufl. Leipzig 1933.
James W., Ὁ Πραγματισμός, μετάφ. Κ. Παπαλεξάνδρου, Ἀθῆναι 1925.
Jaspers K., Ueber die Wahrheit, München 1947.
Ipsen G., Zur Theorie des Erkennens. Neue Psychologische Studien, I 1926.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ
Ε. Δ. της Ιωτ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Καλλιάφα Σ., Διάνοια, Ἐπιστήμη καὶ Ἠθικὴ Προκοπή. Ἀθῆναι 1944.
Kanellopulos P., Das Individuum als Grenze des Sozialen und der Erkenntnis. Archiv für angewandte Soziologie, III Band,
Keller E., Das Problem des Irrationalen im wertphilosophischen Idealismus der Gegenwart, Berlin 1931.
König I., Der Begriff der Intuition, Halle 1926.
Konczewski C., La pensée préconsciente, Paris 1939.
Κουρμούλη Τ., Αἱ παραισθήσεις τῆς Λογοκρατίας, Ἀθῆναι 1933.
Kreibig I., Die intellektuelle Funktion, Wien u. Leipzig 1909.
Kroner R., Ueber logische und aesthetische Allgemeingultigkeit. Freiburg 1908.
Külpe O., Zur Kategorienlehre. Sitzungsberichte der bayer. Akademie der Wissenschaften, Philosophisch — philologische Klasse 1915.
— Die Realisierung, 3 Bde Leipzig 1912—1923.
Lask E., Die Logik der Philosophie und die Kategorienlehre, Tübingen 1910.
— Die Lehre von Urteil, Tübingen 1912.
Le Bon G., La vie des verités, Paris 1914. Ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Λ. Κοντογιάννη, Ἀθῆναι 1927.
Leisegang H., Denkformen, Berlin 1928.
Le Roy E., La pensé intuitive, 2 vol. Paris 1929—1930.
Liebert A., Das Problem der Geltung, 2. Aufl. Berlin 1920.
— Erkenntnistheorie, 2 Bde Berlin 1932—1933.
Λούβαρι Ν., Μεταξὺ δύο κόσμων, Ἀθῆναι 1949.
Lünemann A., Logik der Philosophie, Wien—Leipzig 1929.
Mach E., Analyse der Empfindungen, 4 Aufl. Jena 1903.
— Erkenntnis und Irrtum, 4e Aufl. Leipzig1920.
Maier H., Psychologie des emotionalen Denkens, Tübingen 1908.
Mannheim K., Das Problem einer Soziologie des Wissens. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik Bd 52, 1924.
Marck S., Die Dialektik in der Philosophie der Gegenwart, I, II, Tübingen 1929—1931.
Maritain J., Distinguer pour unir, ou les degrés du savoir, Paris 1932.
Μέρμηγκα Κ., Ἐπιστημολογία, Ἀθῆναι 1933.
— Ἱστορία τῶν ἐπιστημῶν, Ἀθῆναι 1940.
Merton R., La sociologie de la connaissance. In Gurwitch G., Les grands problèmes de la sociologie, Paris 1947.
Meyerson E., L' explication dans la science, 2 vol. Paris 1921.
— Du cheminement de la pensée, Paris 1931.
— Identité et realité, 4e éd. Paris 1932.
Milhaud G., Essai sur les conditions et les limites de la certitude logique, Paris 1898.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ.ης Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Mises R. von, Probability, truth and statistics, London — New York 1939.

Müller—Freienfels R., Irrationalismus, Leipzig 1922.

Münch F., Erlebnis und Geltung, Berlin 1913.

Natorp P., Die logischen Grundlagen der exakten Wissenschaften, 3e Aufl. Leipzig 1923.

Otto R. Das Heilige, 22e Aufl. Gotha 1929.

Pallard I., Intuition et reflexion, Paris 1925.

Pichler H., Logik der Gemeinschaft, Tübingen 1924.

Polin R., La compréhension des valeurs, Paris 1945.

Poincaré H., Ἐπιστήμη καὶ ὑπόθεσις, μετάφ. Π. Ζερβοῦ, Ἀθῆναι 1912.

— La valeur de la science, Paris s. d.

— Science et methode, Paris s. d.

Reid A. L., Reflections upon knowledge intuition and truth. Proceding of the Aristotelian Society vol. XLVI 1946

Ribot Th., La logique des sentiments, IV éd. Paris 1912.

Rickert H.. Zwei Wege der Erkenntnistheorie. Kantstudien Bd XIV.

— Die Grenzen der Naturwissenschaftlichen Begriffsbildung, Tübingen 1921.

— Kulturwissenschaften und Naturwissenschaften, 4/5 Aufl. Tübingen 1921.

— Der Gegenstand der Erkenntnis, 6. Aufl. Tübingen 1928.

Rintelen F. J. von, Der Wertgedanke in der europäischen Geistesentwicklung, Teil I, Halle 1932.

— Von Dionysos zu Apollon. Der Aufstieg im Geiste, Taunus-Wiesbaden.

Rothacker E., Einleitung in die Geisteswissenschaflen, 2e Aufl. Tübingen 1930.

— Logik und Systematik der Geisteswissenschaften, München 1927.

Bougier L., Les paralogismes du rationalisme. Essai sur la theorie de la connaissance, Paris 1920.

Russel B., The Analysis of Mind, London 1921.

— Our Knowledge of the external World, 2. éd. New York 1929.

— Human knowledge, London 1948.

Seheler M., Beiträge zur Feststellung der Beziehungen zwischen den logischen und ethischen Prinzipien, Jena 1899.

— Versuche zu einer Soziologie des Wissens, München 1924.

— Die positivistische Geschichtsphilosophie des Wissens und die Aufgaben einer Soziologie der Erkenntnis. Kölner Vierteljahrshefte für Sozialwissenschaften I.

— Die Wissensformen und die Gesellschaft, Leipzig 1926.

Schiller F. C., Humanismus. Beiträge zu einer pragmatischen Philosophie, d. übers, Leipzig 1911.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΒΙΔ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Schlik M., Das Wesen der Wahrheit. Vierteljahrsschrift für wissenchaftliche Philosophie, Bd 34 1910.
— Die Grenzen der naturwissenschaftlichen und philosophischen Begriffsbildung. Ibid. Bd 34, 1910.
— Gibt es intuitive Erkenntnis? Ibid. Bd 37, 1913.
— Allgemeine Erkenntnislehre, 2e Aufl. Berlin 1925.
Schultz J., Die drei Welten der Erkenntnistheorie, Göttingen 1907.
Sigwart Th., Logik, 2 Bde 5 Aufl. Tübingen 1921.
Somerville J., Soviet Philosophy, New York 1946.
Spaier A., La pensée concrète, Paris 1927.
Spann O., Erkenne Dich selbst, Jena 1938.
— Kategorienlehre, 2. Aufl. Jena 1939.
Spranger E., Die Urschichten des Wirklichkeitsbewusstseins, Berlin 1934.
Stern A., Die philosophischen Grundlagen von Wahrheit, Wirklichkeit, Wert, München 1932.
Vaihinger H., Die Philosophie des Als Ob, 9/10 Aufl. Leipzig 1927.
Volkelt J., Die Quellen der menschlichen Gewissheit, München 1906.
— Gewissheit und Wahrheit, München 1918.
Weinberg S., Erkenntnistheorie, Berlin 1930.
West R., Conscience and Society, New York 1945.
Windelband W., Präludien, 2 Bde, 5 Aufl. Tübingen 1915.
— Vom System der Kategorien, Tübingen 1921.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΡΟΦ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

1. **Das Neue Griechenland,** Vortrag gehalten im Eucken-Haus, Auslandstelle der Universität Jena, den 14 Dezember 1932 in der Vortragsreihe «Südosteuropa».

2. **Das Formproblem in der Naturphilosophie der Gegenwart** (Inaugural-Dissertation), München 1938.

3. **Ξένα τραγούδια, τονισμένα ἀπὸ μεγάλους μουσουργούς,** ἄμετροι μεταφράσεις, Ἀθῆναι 1939.

4. **Ἡ Φιλοσοφία τῆς φύσεως καὶ τὸ πρόβλημα τῶν ὀργανικῶν μορφῶν,** διάλεξις ἐν τῷ «Παρνασσῷ», Ἀθῆναι 1939.

5. **La philosophie dans la Grèce contemporaine,** ἄρθρον ἐν τῇ Riv. Intern. «Sophia» VII 1939.

6. **Αἱ ἀξίαι τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς,** Ἀθῆναι 1939.

7. **Ἡ Ψυχοσύνθεσις τοῦ ἀνθρώπου** (Ἀνάλυσις τῆς προσωπικότητος), Ἀθῆναι 1940.

8. **Κοινωνικὴ ἠθικὴ καὶ δικαιοσύνη,** ἄρθρον ἐν τῇ «Πολιτικῇ Ἐπιθεωρήσει», τεῦχος 8ον, Ἀθῆναι 1945.

9. **Τεχνικὴ καὶ ψυχικὴ πρόοδος,** ἄρθρον ἐν τῇ «Πολιτικῇ Ἐπιθεωρήσει», τεῦχος 11ον, Ἀθῆναι 1946.

10. **Φιλοσοφία τῆς Κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ,** Ἀθῆναι 1946.

11. **Ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς ἐκπαιδεύσεως,** ἄρθρον ἐν τῇ «Πολιτικῇ Ἐπιθεωρήσει», τεῦχος 17—24, Ἀθῆναι 1946.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΜΠΑΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006